

Івчук Ю. Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

ДО ПИТАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ АЕС

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан інституту охорони праці працівників АЕС. Досліджено основні ключові проблеми галузі та проаналізовано способи їх вирішення. На підставі викладеного запропоновано розробити відповідний нормативно-правовий акт, мета якого полягатиме в підвищенні соціально-правового забезпечення працівників АЕС.

Ключові слова: працівник, роботодавець, атомна енергетика, ядерний реактор, належні й безпечні умови праці.

Постановка проблеми. Питання зменшення споживання паливно-енергетичних ресурсів і підвищення енергоефективності держави було й залишається одним із найактуальніших питань на теренах нашої країни. Україна має на своєму озброєнні потужний промисловий комплекс, для роботи якого потрібна електроенергія, оскільки це невід'ємна частка, без якої його розвиток значно гальмується, а подекуди взагалі неможливий.

На сьогодні атомна енергетика в Україні представлена у вигляді чотирьох діючих атомних електростанцій із ядерними реакторами типу ВВЕР¹ та є однією з найважливіших галузей використання джерел іонізуючого випромінювання [1, с. 9].

Окремим важливим питанням задля сталого розвитку значеної галузі промисловості варто назвати забезпечення захисту обслуговуючого персоналу в цій сфері, населення та навколишнього середовища загалом. Особливої ваги набуває це питання в умовах курсу на євроінтеграцію.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану охорони праці працівників на атомних енергетичних станціях і дослідженні проблем та перспектив удосконалення наявної системи охорони праці працівників атомних енергетичних станцій у зв'язку з євроінтеграційними процесами, що наразі відбуваються в Україні.

Оскільки атомні енергетичні станції ми сміливо можемо зарахувати до підприємств із виконання робіт із підвищеною небезпекою, окремі аспекти становлення та розвитку інституту охорони праці на цих підприємствах були висвітлені у працях таких науковців, як Б.С. Беззрук, Н.Б. Болотіна, С.М. Волошина, Г.Г. Гогіташвілі, Б.Н. Жаркова, С.А. Іванова, С.М. Прилипка, О.М. Ярошенко, М.І. Іншин, О.М. Обушенко та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конституція України проголошує, що людина, її життя й здоров'я, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження та забезпечення прав і свобод людини визнані головним обов'язком держави (ст. 3), окрім того, ст. 43 передбачено, що кожний має право на належні, безпечні й здорові умови праці.

На думку І.І. Шамшиної, держава, закріпивши зазначене положення, фактично взяла на себе обов'язок забезпечити всім громадянам захист їх здоров'я й життя в процесі трудової діяльності. Окрім того, вона стверджує, що цей обов'язок поля-

гає в законодавчому закріпленні правових норм, що визначають умови та порядок реалізації конституційного права громадянина на належні, безпечні й здорові умови праці, юридичні засоби охорони цього права, а також правові засоби захисту цього права у випадку його порушення [2, с. 3].

Зазначені конституційні права громадян відображено й у законодавстві про охорону праці, а саме: у Кодексі законів про працю України, Законі України «Про охорону праці», Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» й прийнятих відповідно до них інших нормативно-правових актах.

Інститут охорони праці загалом прийнято розглядати в широкому та вузькому значеннях. Відповідно до ст.1 Закону України «Про охорону праці», під охороною праці розуміється вся система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я й працездатності людини у процесі саме трудової діяльності [3].

Досліджуючи зазначену норму, С.М. Прилипка стверджує, що законодавець розглядає охорону праці в широкому сенсі – як узгоджену комплексну систему безпеки життя й здоров'я найманого працівника в процесі виконання покладених на нього трудових обов'язків. Натомість у вузькому значенні охорона праці є конкретним правовим інститутом трудового права, який об'єднує норми, безпосередньо спрямовані на певне забезпечення умов праці, які є безпечними для життя й здоров'я працівників [4, с. 655].

Водночас А.І. Лозовой зазначає, що охорону праці варто розуміти як багаторівневу систему заходів щодо створення здорових і безпечних умов трудової діяльності, які здійснюються державними органами, органами місцевого самоврядування, роботодавцями та самими працівниками [5, с. 344–345].

Про важливість зазначеного інституту трудового права нерідко наголошувалось і в Конвенціях Міжнародної організації праці (Конвенція Міжнародної організації праці № 187 «Про основи, що сприяють безпеці та гігієні праці» 2006 р., Конвенція Міжнародної організації праці № 155 «Про безпеку і гігієну праці та виробниче середовище» 1981 р. тощо). Загалом Міжнародна організація праці (далі – МОП) у сфері охорони праці критично наголошує на неухильному дотриманні здорових і безпечних умов праці, а саме:

- 1) праця має здійснюватися в умовах здорового й безпечно-го виробничого середовища;
- 2) умови праці не повинні завдавати шкоди здоров'ю працівника і принижувати його людську гідність;
- 3) праця повинна надавати реальну можливість для розвитку особистості, самореалізації та служіння суспільству [6, с. 36].

Не меншої уваги забезпеченню належних і безпечних умов праці приділено й у Кодексі законів про працю України. Так, на підставі ст. 21 власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується ви-

¹ Водо-водяний енергетичний реактор

плачувати працівникові заробітну плату й забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін [7]. Окрім цього, законодавець надає можливість працівнику у випадку, якщо роботодавець не виконує вимоги законодавства про охорону праці, розірвати трудовий договір за власним бажанням.

Однак пропонуємо зосередити увагу на підприємствах ядерної енергетики України та на питаннях з охорони праці працівників АЕС.

Зазначене питання є одним із пріоритетних у нашій країні, адже саме 26 квітня 1986 р. сталась аварія на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС, що надалі призвело до вибуху. Унаслідок Чорнобильської катастрофи постраждали 12 областей України [8].

Поділяючи точку зору Є.М. Землякової, погоджуємось із необхідністю глибокого вивчення біологічної, фізичної й хімічної сутності впливу шкідливих і небезпечних чинників на стадії проектування, конструювання й виробничої експлуатації, що сприятиме усуненню шкідливого впливу технологічних процесів на організм людини шляхом оздоровлення умов праці на виробництві [9, с. 246–247].

Зазначимо, що на сьогодні в атомній енергетиці для радіаційного захисту персоналу використовуються заходи, що повинні максимально створити безпечні умови для людини. До переліку цих заходів зарахуємо такі:

1. Організаційні заходи – спрямовані на навчання персоналу, організацію проведення робіт.

2. Радіаційно-гігієнічні заходи – до них можемо зарахувати забезпечення спецодягом, засобами особистої гігієни, медичний супровід, екологічний контроль тощо.

3. Технічні заходи – технічне забезпечення радіаційного й технологічного контролю та моніторинг робочих місць [10, с. 29].

Саме АЕС на сьогодні можуть сприяти становленню енергетичної незалежності України. Проте нині до головних проблем електроенергетики, включаючи ядерну, потрібно зарахувати таке:

1) високий рівень фізичного та морального зносу основною й допоміжною обладнання електростанцій, об'єктів магістральних і розподільчих мереж;

2) руйнування енергетичної інфраструктури на Сході України;

3) існування перехресного субсидування;

4) порівняно низький рівень регульованих цін для кінцевих споживачів;

5) відсутність членства вітчизняного системного оператора з передавання електроенергії в ENTSO-E², відповідно до вимог 3-го енергопакету ЄС;

6) дефіцит регульованих потужностей в ОЕС України³;

7) дефіцит регульованих потужностей в ОЕС України;

8) неготовність електричних мереж до розвитку ВДЕ⁴;

9) зростаючі обсяги заборгованості споживачів за електричну енергію, заборгованості в ОРЕ⁵;

10) наявність привілейованої цінової політики для конкретних груп споживачів і відсутність єдиних принципів ціноутворення для всіх груп споживачів;

11) відсутність економічно обґрунтованих тарифів для передавання електроенергії в мережах й дерегуляції цін на електричну енергію;

² ENTSO-E – European Network of Transmission System Operators for Electricity (Європейська мережа системних операторів передавання електроенергії).

³ ОЕС України – об'єднана енергетична система України.

⁴ ВДЕ – відновлювані джерела енергії.

⁵ ОРЕ – об'єднаний ринок електроенергії.

12) потреба в більш чіткому визначенні соціально вразливих споживачів електроенергії відповідно до рекомендацій Енергетичного Співтовариства й перехід прийняття рішень щодо застосування в тому чи іншому випадку системи захисного фінансування вразливих категорій споживачів від посадовця до порядку адресного використання коштів державного бюджету;

13) відсутність механізмів реалізації заходів щодо обмеження викидів великих спалювальних установок в електроенергетиці;

14) недостатнє фінансове забезпечення заходів щодо підвищення безпеки АЕС і захисту енергетичної інфраструктури загалом;

15) відсутність фінансового забезпечення будівництва нових енергоблоків АЕС;

16) відсутність потужностей для власного виробництва ядерного палива.

До головних завдань електроенергетики, включно з ядерною, необхідно зарахувати таке:

1. Необхідність імплементації енергетичних директив і регламентів ЄС у межах 2-го та 3-го енергетичних пакетів, включаючи його інституційні аспекти, основані на незалежності регульованих органів.

2. Розроблення й прийняття Плану дій з інтеграції ОЕС України до об'єднання з енергосистемами сусідніх країн і ЄС (на першому етапі з енергосистемою Молдови, на другому етапі з об'єднаними енергосистемами країн-членів ЄС (синхронізація з ENTSO-E)).

3. Проведення техніко-технологічної підготовки об'єктів ОЕС України до інтеграції з ENTSO-E.

4. Доопрацювання та імплементація законодавства для ринку електричної енергії відповідно до вимог енергетичного законодавства ЄС у межах членства України в Договорі про заснування Енергетичного Співтовариства.

5. Забезпечення повного циклу перероблення радіоактивних відходів з моменту їх створення до моменту захоронення [11, с. 28].

Окрім нагальних проблем, у технологічному процесі виробництва енергії АЕС наявні шкідливі й небезпечні фактори, дія яких значно зменшується при правильному використанні засобів індивідуального та колективного захисту.

Серед основних шкідливих і небезпечних факторів на робочих місцях персоналу АЕС Р.Ю. Сукач називає такі:

– іонізуюче випромінювання. На персонал АЕС може впливати дія нейтронного випромінювання (у зоні працюючого реактора), гама-випромінювання, радіоактивні аерозолі й інертні радіоактивні гази (уміст у повітрі виробничих приміщень зони суворого дозиметричного контролю), радіоактивне забруднення поверхні шкіри, спецодягу та робочих поверхонь обладнання й приміщень;

– шум. На АЕС джерелом шуму є обертові частини машин і механізмів, технологічного обладнання й трубопроводів, у яких здійснюється переміщення з великою швидкістю рідин і газів, електричне обладнання зі змінним електромагнітним полем. Основними джерелами шуму є турбогенератори, дизель генератори, насоси, вентилятори, компресорні установки, пневматичний і електрифікований інструмент;

– електрообладнання, яке перебуває під напругою. На атомній станції знаходиться велика кількість діючих електроустановок. Основна безпека пов'язана з тим, що організм людини не має органів чуття, за допомогою яких можливо визначити наявність напруги на відстані;

– шкідливі хімічні речовини. У виробничому процесі на АЕС використовуються різні хімічні речовини (кислоти, луги, солі, розчинники);

– робота на висоті. До робіт на висоті належать роботи, які виконуються на висоті 1,3 метра й більше від поверхні ґрунту, перекриття чи робочої площадки й відстань від межі перепаду по висоті при цьому менше ніж 2 метра;

– рух транспорту по території підприємства. На АЕС для транспортування обладнання, матеріалів та інших вантажів використовуються різні транспортні засоби: автомашини, трактори, електрокари, транспортні візки, а також залізничний транспорт;

– обертові механізми. У технологічному процесі й для ремонту обладнання на станції використовуються різного роду обертові механізми (насоси, станки, пневматичний і електрифікований інструмент) [12, с. 5–6].

Висновки. Погоджуючись із думкою Р.Ю. Сукача, пропонуємо не лише передбачити обов'язок працівника дотримуватись певних правил, а саме: переміщення по території АЕС здійснювати виключно по встановлених маршрутах безпечного руху; використовувати засоби індивідуального захисту у виробничих приміщеннях; у випадку отримання травми або ж раптового погіршення стану здоров'я негайно повідомити про цей факт керівнику і звернутись за допомогою в пункт здоров'я АЕС тощо, а й на законодавчому рівні розробити закон, який буде детально врегульовувати всі питання, що стосуються кадрового забезпечення працівників АЕС, режиму роботи, порядку та умов оплати праці, охорони праці працівників АЕС тощо.

Окрім того, Постановою Кабінету Міністрів України від 07 грудня 2011 р. № 1270 була затверджена «Комплексна (зведена) програма підвищення рівня безпеки енергоблоків атомних електростанцій», яка має на меті таке: підвищення рівня безпеки експлуатації енергоблоків атомних електростанцій та надійності їх роботи; зменшення ризиків виникнення аварій на атомних електростанціях під час стихійного лиха або інших екстремальних ситуацій; підвищення ефективності управління проектними й позапроектними аваріями на атомних електростанціях, мінімізація їх наслідків [13, с. 5–6].

Отже, подальший розвиток атомної енергетики можливий лише за умови забезпечення та постійного підвищення рівня безпеки як процесу експлуатації енергоблоків атомних електростанцій, так і колективу, який обслуговує їх роботу.

Література:

1. Сенюк О.Ф. Радиационная защита персонала действующих АЭС и объекта «Укрытие», существующие проблемы, стратегия и тактика их решения сегодня / О.Ф. Сенюк // Проблемы безопасности атомных электростанций и Чернобыля : наук.-техн. зб. / Нац. акад. наук України, Ін-т пробл. безпеки атом. електростанцій. – Чернівці : ІПБ АЕС, 2004 – Вип. 3 : Матеріали конференції «Парадигми сучасної радіобіології. Радіаційний захист персоналу об'єктів атомної енергетики», 27 верес. – 1 жовт. 2004 р., Чернівці. – Ч. 1 : Радіаційний захист персоналу об'єктів атомної енергетики. – 2005. – С. 9–24.
2. Шамшина И.И. Правовые проблемы регулирования отношений в сфере охраны труда в современных условиях : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / И.И. Шамшина ; Восточноукраинский национальный университет им. В.И. Даля. – Луганск, 2002. – 20 с.

3. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. із змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 49. – Ст. 668.
4. Прилипка С.М. Трудове право України : [підручник] / С.М. Прилипка, О.М. Ярошенко. – 4-те вид., перероб. і доп. – Х. : ФІНН, 2011. – 800 с.
5. Лозовой А.І. Інститут охорони праці в нормах національного та міжнародного законодавства / А.І. Лозовой // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2011. – № 19. – С. 342–349.
6. «Что такое МОТ? Чем она занимается». Издание бюро МОТ в Москве. – М., 2000. – С. 36.
7. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
8. Чернобыльская катастрофа: вчера, сегодня, завтра [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uamodna.com/articles/chornobyljsjka-katastrofa-vchora-sjogodni-zavtra/>.
9. Землякова Є.М. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції молодих учених і студентів «Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку виробничої сфери» : у 2 т. / Є.М. Землякова, О.М. Следь. – Донецьк : ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», 2010. – Т. 1. – 2010. – С. 246–247.
10. Радиационная защита. Публикация МКРЗ № 26 / под ред. А.А. Моисеева и П.З. Рамзаева ; пер. с англ. – М. : Атомиздат, 1978. – 88 с.
11. Нова енергетична стратегія України до 2020 року: безпека, енергоефективність, конкуренція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.razumkov.org.ua/upload/Draft%20Strategy_00%20\(7\).pdf](http://www.razumkov.org.ua/upload/Draft%20Strategy_00%20(7).pdf).
12. Сукач Р.Ю. Чинники небезпеки робочих місць на АЕС України / Р.Ю. Сукач // Проблеми та перспективи розвитку охорони праці : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів – Л. : ЛДУ БЖД, 2013. – 208 с.
13. Про затвердження Комплексної (зведеної) програми підвищення рівня безпеки енергоблоків атомних електростанцій : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.12.2011 р. № 1270 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1270-2011-%D0%BF>.

Ивчук Ю. Ю. К вопросу охраны труда работников АЭС

Аннотация. В статье проведен анализ современного состояния института охраны труда работников АЭС. Исследованы основные ключевые проблемы отрасли и проанализированы варианты их решения. На основании изложенного предложено разработать соответствующий нормативно-правовой акт, цель которого будет заключаться в повышении социально-правового обеспечения работников АЭС.

Ключевые слова: работник, работодатель, атомная энергетика, ядерный реактор, надлежащие и безопасные условия труда.

Ivchuk Y. To the protection of employees NPP

Summary. In the article author made an analysis of the current state Institutes of labor protection of employees NPP. Main key industry problems and their solutions are researched and analyzed. Based on the above author offered to develop an appropriate legal act whose purpose will be to increased social and legal support staff NPP.

Key words: employee, employer, nuclear power, nuclear reactor, appropriate and safe terms of labor.